

Agnieszka Panasiewicz

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

UBEZPIECZENIA ŚRODOWISKOWE JAKO CZYNNIK PRZYSPIESZANIA PRZEMIAN PROŚRODOWISKOWYCH

1. Wstęp

Zagadnienie ubezpieczeń środowiskowych nie jest nowe. Od kilku lat trwają dyskusje nad koniecznością zastosowania tego rodzaju ubezpieczeń jako kolejnego instrumentu w sferze ochrony środowiska oraz nad wprowadzeniem „zielonych” polis na szeroką skalę na międzynarodowym rynku ubezpieczeniowym. Duże zainteresowanie problematyką ubezpieczeń środowiskowych wynika przede wszystkim z faktu, iż wzrastające zanieczyszczenie środowiska i poszczególnych jego komponentów wymusza stale rosnące zainteresowanie problematyką ekologiczną. Na całym świecie wprowadza się nowe instrumenty w sferze ochrony środowiska. Jednym z takich instrumentów są ubezpieczenia środowiskowe, określane również mianem ubezpieczeń ekologicznych bądź „zielonych” polis. Ubezpieczenia tego rodzaju, głównie dzięki pełnionym funkcjom, mogą być kolejnym narzędziem ochrony środowiska, a tym samym – ważnym czynnikiem przyspieszającym przemiany prośrodowiskowe.

2. Podstawowe pojęcia

Ubezpieczenia środowiskowe są stosunkowo młodym instrumentem stosowanym w ochronie środowiska, stąd też występuje wiele sporów definicyjnych. Dotyczą one przede wszystkim pojęcia szkody środowiskowej, poszkodowanego, jak również samych ubezpieczeń środowiskowych.

W literaturze przedmiotu ubezpieczenia te są z reguły określane jako ubezpieczenia ekologiczne. Jest to jednak, zdaniem autorki, niedostatecznie uzasadnione, ponieważ tego rodzaju ubezpieczenia pokrywają ryzyko środowiskowe, czyli ryzyko wyrządzenia szkody środowiskowej. Są to ubezpieczenia, które wiążą się z odpowiedzialnością z tytułu ryzyka środowiskowego. Ryzyko środowiskowe (*environmental risk*) jest ryzykiem rodzajowym, na które składają się: ryzyko ekologiczne,

ryzyko zdrowotne oraz środowiskowe ryzyko majątkowe. Te typy ryzyka opisują prawdopodobne konsekwencje ekspozycji środowiska przyrodniczego i człowieka na działalność niebezpiecznych czynników (np. chemicznych, biologicznych, fizycznych itp.) [2, s. 168-169]. Skutkiem realizacji ryzyka środowiskowego jest szkoda środowiskowa. Szkody środowiskowe należy traktować nieco inaczej niż szkody w tradycyjnych ubezpieczeniach (głównie majątkowe). Zdefiniowanie szkody środowiskowej nie jest łatwe. Podobnie jak w przypadku ubezpieczeń środowiskowych, szkoda ta z reguły w literaturze przedmiotu określana jest jako szkoda ekologiczna. Jest to jednak zawężające podejście do tego rodzaju szkód. W przypadku szkód środowiskowych mamy do czynienia ze stratami powstającymi w wyniku zanieczyszczenia środowiska, które to zanieczyszczenie może spowodować szkody w samym środowisku, jak również szkody w środowisku człowieka. Ze szkodą środowiskową wiążą się dwa rodzaje skutków, a mianowicie:

- skutki bezpośrednie,
- skutki pośrednie.

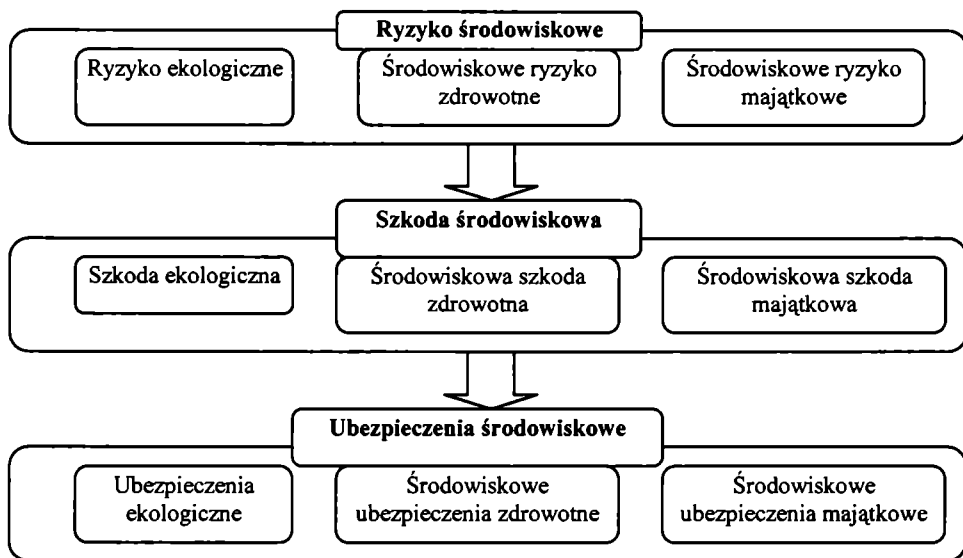
Skutki bezpośrednie to takie, które powodują straty w samym środowisku naturalnym (np. zmiana ilości i jakości wody, powietrza, gleby). Obok skutków bezpośrednich z pojęciem tym wiążą się również skutki pośrednie, które występują w postaci strat gospodarczych i społecznych (np. spadek plonów na skutek zanieczyszczenia środowiska, straty finansowe spowodowane niemożliwością prowadzenia działalności gospodarczej, szkody zdrowotne) [4, s. 19], stąd też zasadne wydaje się dokonanie podziału szkody środowiskowej na trzy rodzaje szkód: na szkody ekologiczne, środowiskowe szkody zdrowotne oraz środowiskowe szkody majątkowe.

Biorąc pod uwagę, iż „zielone” polisy pokrywają ryzyko wyrządzenia szkody środowiskowej, jak również dokonaną klasyfikację tej szkody trafniejszym określeniem tego rodzaju ubezpieczeń jest określenie ich mianem ubezpieczeń środowiskowych. Wśród ubezpieczeń środowiskowych należy natomiast wyróżnić trzy grupy ubezpieczeń, a mianowicie: ubezpieczenia ekologiczne, środowiskowe ubezpieczenia zdrowotne oraz środowiskowe ubezpieczenia majątkowe. W związku z tym ubezpieczenia ekologiczne należy traktować jako jeden z rodzajów ubezpieczeń środowiskowych. Podział ubezpieczeń środowiskowych oraz ich miejsce w proponowanej konwencji szkody i ryzyka środowiskowego przedstawia rys. 1.

W literaturze przedmiotu jest niewiele definicji **ubezpieczeń środowiskowych**. Jedną z zaproponowanych definicji jest definicja B. Fiedora, który ubezpieczenia środowiskowe¹ określił jako „przeniesienie (w zamian za odpowiednią opłatę) na instytucję ubezpieczeniową odpowiedzialności cywilnej za ekologicznie niekorzystne skutki oddziaływań ekologicznych podmiotów te skutki powodujących” [6, s. 323]. „Zielone” polisy można zdefiniować również jako umowę między zakładem ubezpieczeń a ubezpieczającym, w której zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do przekazania określonej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie

¹ W opracowaniu określone jako ubezpieczenia ekologiczne.

wystąpienia szkody środowiskowej. Jeszcze inaczej ubezpieczenia te można określić jako ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej od niekorzystnych następstw powodowanych w środowisku przez działalność gospodarczą [5, s. 10].

Rys. 1. Miejsce ubezpieczeń środowiskowych w proponowanej konwencji szkody i ryzyka środowiskowego
Źródło: opracowanie własne.

Ubezpieczenia środowiskowe stanowią metodę niwelowania materialnych skutków zanieczyszczeń przez zapewnienie środków finansowych na kompensatę szkód i pokrycie kosztów usunięcia powstałych zanieczyszczeń. Są to ubezpieczenia, które wiążą się z odpowiedzialnością cywilną z tytułu ryzyka środowiskowego.

Ryzyko zanieczyszczeń można rozumieć jako ryzyko:

- 1) wyrządzenia szkody w środowisku (ryzyko sprawców zanieczyszczeń),
- 2) doznania szkód (osobowych bądź majątkowych) wynikających z zanieczyszczeń (ryzyko poszkodowanych) [14, s. 45].

Na tej podstawie można wyróżnić dwa rodzaje ubezpieczeń środowiskowych:

1. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC) potencjalnych sprawców zanieczyszczeń, czyli ubezpieczenia zabezpieczające przed finansowymi skutkami zanieczyszczeń sprawców szkód.

2. Ubezpieczenia potencjalnych poszkodowanych i ich mienia od ryzyka szkód wynikających z zanieczyszczenia środowiska, czyli ubezpieczenia dotyczące podmiotów narażonych na szkody spowodowane zanieczyszczeniem środowiska [14, s. 45–46].

Szczególne nadzieje wiąże się z pierwszym rodzajem ubezpieczeń, ponieważ służą one pośrednio ochronie samego środowiska, a tym samym są kolejnym instrumentem ochrony środowiska naturalnego. Zastosowanie „zielonych” polis jako

narzędzia służącego ochronie środowiska jest możliwe m.in. przez funkcje pełnione przez ubezpieczenia środowiskowe. Dzięki nim ubezpieczenia te pozwalają na stworzenie możliwości ograniczenia częstości i wielkości szkód wywoływanych przez zdarzenia losowe, w tym szkody środowiskowe [1, s. 78]. Pozwala to na ograniczanie ryzyka wyrządzenia szkody środowiskowej. W związku z tym ubezpieczenia tego rodzaju sprzyjają przemianom próśrodkowiskowym. Jednocześnie funkcje pełnione przez „zielone” polisy zapewniają realizację co najmniej czterech zasad zrównoważonego rozwoju.

3. Perspektywy rozwoju ubezpieczeń środowiskowych

W Polsce, jak na razie, rynek ubezpieczeń środowiskowych jest w fazie rozwoju. Firmy ubezpieczeniowe powoli decydują się na rozszerzanie swojej oferty o tego rodzaju ubezpieczenia. Następuje to przez rozszerzenie standardowej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej o ryzyko zanieczyszczenia środowiska. Są to jednak ubezpieczenia o ograniczonym zakresie, które obejmują zdarzenia o nagłym charakterze i pomijają zanieczyszczenia stopniowe stanowiące przeważającą większość szkód środowiskowych. Należy jednak zaznaczyć, iż wprowadzenie ubezpieczeń środowiskowych na szeroką skalę jest nieuniknione. Za ich wprowadzeniem przemawia kilka względów, wśród których na szczególną uwagę zasługują następujące fakty:

- ubezpieczenia środowiskowe mogą być skutecznym instrumentem ochrony środowiska oraz zabezpieczenia interesów osób trzecich poszkodowanych w związku ze szkodą środowiskową,
- „zielone” polisy są ważnym narzędziem realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju,
- wzbogacają ofertę firm ubezpieczeniowych.

Podstawową przesłanką, z punktu widzenia której niezbędne jest wprowadzenie na polskim rynku ubezpieczeniowym „zielonych” polis, jest fakt, iż polisy te mogą być bardzo **skutecznym instrumentem ekonomicznym ochrony środowiska**. Jest to szczególnie ważne, ponieważ w Polsce (podobnie jak na całym świecie) co roku dochodzi do różnego rodzaju awarii przemysłowych i katastrof ekologicznych, które powodują szkody w środowisku naturalnym (szkody ekologiczne) i w środowisku człowieka (środowiskowe szkody zdrowotne i środowiskowe szkody majątkowe). Innymi przesłankami przemawiającymi za wprowadzeniem ubezpieczeń środowiskowych na polskim rynku ubezpieczeniowym są:

1. **Po pierwsze** – wzrost zakresu odpowiedzialności podmiotów za zanieczyszczanie środowiska przez nie powodowane. W ostatnich latach na całym świecie obserwuje się zaostrzanie odpowiedzialności podmiotów gospodarczych za zanieczyszczenia środowiska. W związku ze stałym wzrostem odpowiedzialności ekologicznej podmioty, których działalność stwarza ryzyko wystąpienia szkody środowiskowej, muszą się liczyć z tym, że w przypadku wyrządzenia szkody w

środowisku naturalnym będą musiały zapłacić kary, ponieść koszty przywrócenia stanu środowiska do stanu sprzed wystąpienia szkody oraz wypłacić ewentualne odszkodowania. Należy się zatem spodziewać, iż będą one poszukiwały ochrony przed tego rodzaju odpowiedzialnością. Takiej ochrony mogą udzielić firmy ubezpieczeniowe w drodze zawarcia umowy ubezpieczenia.

2. Po drugie – konieczność wprowadzenia „zielonych” polis wynika z **uwarunkowań międzynarodowych**, a w głównej mierze z ratyfikowanych przez Polskę międzynarodowych porozumień w zakresie ochrony środowiska, jak również regulacji prawnych obowiązujących w Unii Europejskiej. Polska przystąpiła do wielu międzynarodowych konwencji, które nakładają obowiązek wprowadzenia tego rodzaju ubezpieczeń. Przykładem może tu być konwencja wiedeńska z roku 1963 o odpowiedzialności związanej z wykorzystywaniem energii atomowej, konwencja brukselska z 29 listopada 1969 r. o odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane zanieczyszczeniami mórz olejami. Polska, co prawda, w pewien sposób realizuje postanowienia obu konwencji, jednak nie jest to poziom zadowalający ze względu na zbyt małą liczbę zawieranych ubezpieczeń.

Inna dyrektywa, której przepisy mają istotny wpływ na rozwój rynku ubezpieczeń środowiskowych, to wprowadzona w życie w roku 2007 Dyrektywa Unii Europejskiej z dnia 21 kwietnia 2004 r. o odpowiedzialności za szkody w środowisku naturalnym w odniesieniu do zapobiegania i naprawiania szkód w środowisku [11]. Proces tworzenia dokumentu trwał ponad 10 lat. Zapisy dyrektywy dotyczą szkód w środowisku lub sytuacji bezpośrednio grożących wystąpieniem szkód. Jej przedmiotem jest ustalenie ram odpowiedzialności za środowisko w oparciu na zasadzie „zanieczyszczający płaci” w celu zapobiegania i zaradzenia szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu. Jej zapisy zobowiązują podmioty gospodarcze do podejmowania działań, które mają na celu zapobieganie wyrządzeniu szkody w środowisku oraz działań, które przyczynią się do naprawienia zaistniałych szkód. Zdefiniowane jest w niej także pojęcie szkody, którą należy rozumieć jako znaczącą negatywną zmianę w zasobach naturalnych. Ponadto w przypadku wystąpienia szkody podmiot jest zobowiązany do natychmiastowego zgłoszenia tego faktu odpowiednim władzom oraz do podjęcia działań mających na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się zanieczyszczenia. Koszty podjętych działań ponosić ma sprawca. Jednocześnie przewiduje się konieczność posiadania zabezpieczenia przez tego rodzaju podmioty i powinno mieć ono formę ubezpieczenia, należy więc przewidywać, że dyrektywa ta spowoduje rozwój ubezpieczeń ekologicznych jako podsektora ubezpieczeń środowiskowych. Na mocy dyrektywy kraje członkowskie zobowiązane zostały do wprowadzenia odpowiednich przepisów, które wdrożyłyby jej postanowienia. W Polsce reguluje je Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie [13], która została wprowadzona w życie z dniem 30 kwietnia 2007 r. Ustawa ta określa nowe zasady odpowiedzialności za szkody w środowisku. Jej podstawowym celem jest wdrożenie do polskiego systemu prawnego zasady ponoszenia odpowiedzialności

przez sprawcę szkody w środowisku, a więc zapewnienie realizacji jednej z zasad zrównoważonego rozwoju mówiącej, że „zanieczyszczający płaci”. Ustawa wyróżnia dwie sytuacje, w których wymaga się podjęcia przez określony podmiot odpowiednich działań, a mianowicie:

- wystąpienie szkody w środowisku – w takim przypadku nakłada na sprawcę szkody obowiązek przeprowadzenia działań mających na celu ich naprawienie (przywrócenie stanu środowiska do stanu sprzed wystąpienia szkody),
- stan bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku – podmiot zobowiązany jest do podjęcia działań zapobiegających powstaniu szkody [7].

W związku z nowymi przepisami przedsiębiorstwa muszą się liczyć z finansowymi konsekwencjami w razie spowodowania szkody bądź spowodowania zagrożenia wystąpienia szkody środowiskowej. Jak należy przypuszczać, nowe przepisy skłonią większość przedsiębiorstw do poszukiwania ochrony na wypadek spowodowania szkody w środowisku, a taką ochronę mogą zaproponować firmy ubezpieczeniowe. W związku z tym firmy ubezpieczeniowe będą musiały wyjść naprzeciw tym potrzebom. Będzie to stanowiło duże wyzwanie dla firm ubezpieczeniowych i należy się spodziewać, iż w związku z tym pojawi się wiele problemów.

Podstawową trudność przy rozszerzaniu oferty ubezpieczycieli o „zielone” polisy stwarza definicja szkody środowiskowej. Firmy ubezpieczeniowe prowadzące działalność na polskim rynku ubezpieczeniowym definiują szkodę w środowisku w sposób węższy niż dyrektywa, na podstawie której przygotowano ustawę. Ponadto, jak wynika z dotychczasowych doświadczeń w tym zakresie, firmy ubezpieczeniowe są skłonne oferować polisy od nagłych zdarzeń, a należy się spodziewać, że przedsiębiorstwa będą poszukiwać ubezpieczeń obowiązujących bez względu na to, czy było to zdarzenie nagłe, czy też stopniowe (por. [7]).

4. Zakończenie

Ubezpieczenia środowiskowe mogą się stać ważnym instrumentem ochrony środowiska. Przez pełnione funkcje (głównie funkcję prewencyjną) ubezpieczenia te mogą być ważnym czynnikiem przyspieszającym przemianę prośrodowiskowe. Wprowadzając „zielone” polisy, firmy ubezpieczeniowe włączają się aktywnie w walkę o zdrowe i czyste otoczenie człowieka, o lepszą jakość życia dla obecnego pokolenia i dla przyszłych pokoleń. Obecnie wykorzystanie tego instrumentu jest niewielkie, jednak należy się spodziewać, że coraz częściej i chętniej podmioty prowadzące działalność gospodarczą będą korzystać z tej formy ochrony na wypadek spowodowania szkody środowiskowej. Rozszerzenie oferty o „zielone” polisy stanowi duże wyzwanie dla firm ubezpieczeniowych. Polska jest w o tyle dobrej sytuacji, że może skorzystać z doświadczeń krajów, w których „zielone” polisy już funkcjonują. Ich wprowadzenie będzie na pewno korzystne dla zarówno przedsiębiorstw, jak i firm ubezpieczeniowych.

Literatura

- [1] Banasiński A., *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 1997.
- [2] Borys T., Panasiewicz A., *Metodyka zarządzania ryzykiem ekologicznym*, [w:] Taksonomia 9, *Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, red. K. Jajuga, M. Walesiak, AE, Wrocław 2002.
- [3] Dyrektywa 2004/35/CE z dnia 21 kwietnia 2004 r. o odpowiedzialności za szkody w środowisku naturalnym w odniesieniu do zapobiegania i naprawiania szkód w środowisku, Dz. Urz. L 143, 30/04/2004 P. 0056 – 0075.
- [4] Famielec J., Górka K., Mojżesz-Wlazły G., *Straty i korzyści ekologiczne*, [w:] *Ekonomia ochrony środowiska naturalnego*, red. K. Górka, Wydawnictwo „Ekonomia i Środowisko”, Kraków 1993.
- [5] Fiedor B., *Koncepcja modyfikacji systemu instrumentów ekonomicznych dla ochrony środowiska. Raport końcowy*, Wrocław 2003.
- [6] Fiedor B., Czaja S., Graczyk A., Jakubczyk Z., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- [7] http://www.ekoportal.eu/ekoprawo/kto_truje_będzie_placił.html.
- [8] Karlikowska B., *Finansowa kontrola ryzyk środowiska jako element zarządzania przedsiębiorstwem*, [w:] materiały II Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Integracja problemów środowiskowych i teorii zrównoważonego rozwoju w systemie zarządzania przedsiębiorstwem”, Białystok 2005.
- [9] Karlikowska B., *Ubezpieczenia – jeden ze sposobów ochrony środowiska*, „Prawo. Ubezpieczenia. Reasekuracja”, czerwiec-lipiec 2002.
- [10] Poskrobko B., Bukowska J., Ejdyś J., Sidorchuk E., *Propozycja modyfikacji wybranych instrumentów ekonomicznych ochrony środowiska w Polsce*, „Ekonomia i Środowisko” 2004 nr 2 (26).
- [11] Różycki P., *Funkcja prewencyjna ubezpieczeń a risk management*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2004 nr 9-10.
- [12] „Rzeczpospolita” 15 stycznia 2007.
- [13] Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie, DzU nr 75, poz. 493.
- [14] Wójcik P., *Ubezpieczenia odpowiedzialności za szkody w środowisku*, „Prawo. Ubezpieczenia. Reasekuracja” 1998 nr 5.
- [15] *II polityka ekologiczna państwa*, Rada Ministrów, Warszawa 2000.

THE ENVIRONMENTAL INSURANCE AS AN ACCELERATING FACTOR IN THE PROENVIRONMENTAL CONVERSIONS PROCESS

Summary

Still developing business together with the aspiration of people to aim more and more benefits give the occasion to set a number of the new impendences – particularly those are unknown till now. They can cause the different damages not only in the field of human activity but also in the personal and financial area.

That is why the new instruments are implemented in all environment areas in the whole world. Among these instruments the most popular is the environmental insurance. This kind of insurance functions in a number of countries, in Poland we can say about the first phase of its development. The implementation of this kind of insurance in Poland on a wide-spread scale is inevitable.